

ПРАВНИЧА ЛІНГВІСТИКА У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ ПРАВНИКІВ

©Артикуца Н. В.

Національний університет “Києво-Могилянська академія”

У статті наголошено на необхідності фахової спеціалізації у системі сучасної мовної підготовки правників. З'ясовуються зміст і параметри мовно-комунікативної компетенції правників як основи для забезпечення ефективної професійної діяльності. Висвітлюється досвід розроблення нових курсів з правничої лінгвістики у Центрі інноваційних методик правової освіти Національного університету “Києво-Могилянська академія”.

LEGAL LINGUISTICS IN THE SYSTEM OF MODERN LINGUISTIC EDUCATION OF LAWYERS

©Artykutsa N. V.

The University of “Kyiv-Mohyla Academy”

The article asserts that the system of modern linguistic education of lawyers should be professionally oriented. The author elucidates the meaning and the parameters of linguistic and communicative competence of lawyers as fundamental principles for the effective professional work. The experience of developing new courses of Legal Linguistics in the Center of Innovation Techniques of Legal Education at the University of “Kyiv-Mohyla Academy” is also represented.

Сучасна мовна підготовка студентів-правників має бути максимально спрямована на їх майбутні фахово-практичні потреби. У професіограмі правника — професіонала високого рівня — спектр необхідних мовних знань, навичок, вмінь вельми широкий.

Нині, коли законотворча діяльність і правозастосування здійснюються на загальнонаціональній мовній основі, коли інтенсивність кодифікаційних робіт постійно зростає, постає проблема підготовки висококваліфікованих правознавців, науковців і практиків, нормопроектувальників та експертів законопроектів, які б вільно володіли засобами і прийомами юридичної техніки, фаховою термінологією, методикою лінгвостилістичного аналізу юридичних текстів. Це потрібно насамперед для правильного укладання, перекладу і редагування правничих текстів, надання обґрунтованої і належної оцінки мовним засобам відповідно до змісту, структури і специфіки жанру нормативно-пра-

вового акта. Під час роботи з юридичними текстами постійно виникають ті чи інші питання термінологічного і мовностилістичного характеру. Серед них — проблеми вибору терміна, його дефініції, диференціації значень термінологічних одиниць, проблеми синонімії, омонімії і паронімії термінів, функціонування мовних одиниць у різних жанрах усного і писемного професійного мовлення. Забезпечити належний рівень лінгвістичної освіти правника можна лише шляхом уведення в навчальний процес комплексу (циклу) фахово орієнтованих мовних дисциплін, кожна з яких поступово і цілеспрямовано піднімає рівень мовної підготовки студента на новий щабель.

Правнича лінгвістика — новий перспективний напрям міждисциплінарних досліджень¹, що набуває особливої актуальності в умовах розбудови правової держави, реформування правової системи, активізації кодифікаційного процесу в Україні.

Предметом свого вивчення правнича лінгвістика має мову, яка функціонує у сферах законодавства і правозастосування, судочинства і нотаріату, юридичної документації, правничої науки й освіти, правової інформації та правової публіцистики. Вона визначає функції та специфіку мови права, її основні різновиди і жанри, систему правил створення й інтерпретації правових текстів. Особливу увагу приділяє мовним проблемам правотворчості і правозастосування, у зв'язку з чим розвиває такі напрями науково-лінгвістичного аналізу правових категорій, як законодавча стилістика, законодавча техніка, текстологія, юридична термінологія, синтаксис законодавчого тексту, юридична герменевтика. Зосередження наукової думки на мовно-термінологічних проблемах законодавства і правотворчості має на меті удосконалення мови і стилю законодавчих актів, упорядкування термінологічної бази сучасного законодавства, вироблення єдиних вимог і рекомендацій щодо текстів нормативно-правових документів, упровадження процедури лінгвістичної експертизи законопроектів.

Правнича лінгвістика розглядає мову права як найважливіший засіб правової комунікації, правового пізнання та передачі правової інформації у суспільстві. Вона вивчає

---

¹ Формуванню самостійного напрямку досліджень “Право і мова” у Західній і Східній Європі сприяли: створення і діяльність спеціальних міжнародних комісій, урядових і громадських організацій, наукових колективів з проблем удосконалення законодавчої мови (Робоча група Всесвітнього соціологічного конгресу в Упсалі «Мова у правозастосовчій діяльності» (1978), Група простої шведської (1993), Відділ лінгвістичної експертизи законопроектів (1994), Комісія з питань зрозумілої мови (2001) та ін.); наукові та науково-методичні праці лінгвістів і правників (А. Ушакова, О. Піголкіна, В. Власенка, Н. Калініної, Н. Івакіної, Т. Губаєвої, Хижняк С., К. Шугріної, В. Калюжної, А. Ма-

систему мовної репрезентації правових понять і категорій на рівні моделі (тезаурус) і функції (текст), правила укладання і структурування правових текстів, що надзвичайно важливо для вирішення прикладних проблем правотворчості, зокрема для удосконалення техніки писемного юридичного мовлення.

Визначення репертуару засобів мовного вираження правових явищ, понять і категорій на різних рівнях (лексичному, лексико-семантичному, граматичному, синтаксичному), спостереження над функціонуванням мовних одиниць у юридичному мовленні, вивчення структурних і мовностилістичних особливостей юридичних текстів різних жанрів, зокрема законодавчих, — це ті пріоритетні наукові завдання правничої лінгвістики, виконання і впровадження результатів яких у нормотворчу та юридичну практику сприятиме техніко-юридичній досконалості правових норм, підвищенню якості та ефективності правових документів.

Неточне або помилкове слововживання, логічні і граматичні помилки, змістові неточності у формулюванні правових приписів і правових рішень, що призводять до розпливчастого або неоднозначного їх тлумачення, — неприпустимі явища у правничій мові. Ігнорування елементарних правил юридичної техніки, законів юридичного мовлення, порушення його мовностильових норм, логіки викладу спричиняють появу низькоякісних правових документів, що не тільки негативно впливає на виконання вміщених в них правових приписів, а й формує зневагу до «букви закону» і навіть правовий нігілізм.

Вимоги мовної досконалості тексту закону, максимальної точності і логічності у викладі правових норм, суворості нормативності, стилістичної довершеності зумовлюють надзвичайну увагу юристів до мови, мовних одиниць і засобів формулювання правової думки в усіх її формах.

Кардинального перегляду вимагає система і зміст мовної підготовки правників у вищих навчальних закладах України. Єдиний навчальний мовний курс «Ділова українська мова» (обсягом 36-52 год.) є недостатнім для повноцінної лінгвістичної освіти студентів — майбутніх правознавців, оскільки не дає цілісного знання термінологічної системи права, її історії, природи і структури, не знайомить із специфікою сучасного юридичного мовлення в усіх його функціонально-стилістичних різновидах, не забезпечує той широкий спектр мовно-фахових навичок, який є необхідним для майбутнього правника.

Зокрема, програми курсів «Ділова українська мова», як правило, не передбачають мовно-стилістичного аналізу правових текстів різних жанрів, не знайомлять з методиками мовно-термінологічного опрацювання юридичного тексту, прийомами моделювання правових норм, редакторського аналізу і стилістичного експерименту, з елементарними правилами юридичної техніки щодо основних типів юридичних документів.

У Центрі інноваційних методик правової освіти Національного університету «Києво-Могилянська академія» здійснюється науковий проект «Правнича лінгвістика», одним із завдань якого є розроблення і впровадження в навчальних процес цілісного і логічно послідовного циклу спеціалізованих мовних курсів для правників. : «Правнича термінологія» (для студентів бакалаврату), «Ділова українська мова для правників» (для спеціалістів), «Мова права і юридична термінологія» (для інтернів-помічників Секретаріату Верховної Ради України), «Правнича лінгвістика» (для слухачів магістеріуму).

У започаткованій 2002 р. серії «Правнича лінгвістика» видано навчально-методичні матеріали двох спеціалізованих дисциплін «Юридична термінологія» і «Мова права», які мають стати базовими у системі вищої юридичної освіти. Ці курси мають інтеграційний характер, оскільки синтезують здобутки сучасної науки у мовознавчій і правничій сферах, теоретичні і практичні аспекти нормотворчої діяльності, враховують потреби юридичної практики у всіх її різновидах. Вони логічно вписуються в систему комплексної лінгвістичної підготовки правника і виявляють тісні міжпредметні зв'язки. Так, вивчення складу і системно-структурної організації сучасного юридичного словника української мови допоможе студентам сформуванню цілісного уявлення не тільки про термінологічну систему права, але й про логіко-поняттєву систему правових понять і інститутів, підготує їх до сприйняття й опанування суміжних фахових дисциплін (загальноправових і галузевих). У процесі аналізу семантики і системних зв'язків юридичних термінів активізуються правові знання студентів, що сприяє глибокому і цілісному розумінню правових категорій, кваліфікованому тлумаченню правничих термінів. Розширення лінгвістичних уявлень студентів про терміни і термінологічні сполучення, їх етимологічні, семантичні, граматичні та функціонально-стилістичні характеристики допомагає сформувати навички кваліфікованого мовно-термінологічного опрацювання юридичних текстів.

Робота на рівні тексту повинна ґрунтуватися на стилістично диференційованому підході до аналізу мовних явищ. Адже кожен стиль, підстиль, жанр правничого мовлен-

ня має свою специфіку і закономірності. Студенти-правники мають опанувати стильові норми, правила, прийоми використання мовних засобів відповідно до комунікативного завдання. Це стосується перш за все відбору мовних засобів (слів і конструкцій), правил їхньої сполучуваності (збереження єдиної стильової тональності), співвідношення, або пропорції мовних засобів (міжстильових і власне стильових).

Матеріалом для різних видів лінгвістичного і контекстуально-стилістичного аналізу на практичних заняттях мають бути різноманітні юридичні тексти: законодавчі акти України (Конституція України, кодекси, закони, їх проекти), міжнародно-правові документи (конвенції, декларації, меморандуми, угоди та ін.), різні види процесуальної документації, науково-юридичні і судово-публіцистичні твори. Спостереження над особливостями структури тексту, його лексичного складу, граматико-стилістичних засобів сприятимуть розвиткові стилістичного чуття, мовного смаку та підвищенню рівня комунікативної компетенції правника.

Магістерський мовний курс “Правнича лінгвістика” має на меті підняти рівень професійного мовлення правника – майбутнього нормопроектувальника, вченого, викладача – на вищий щабель шляхом розширення і поглиблення знань у галузі теорії та методології вивчення мови права, ознайомлення з лінгвістичними аспектами нормотворчої діяльності, формування й закріплення практичних навичок укладання і мовно-термінологічного опрацювання законодавчих текстів.

Слухачі магістеріуму оволодівають насамперед основними поняттями, принципами і прийомами законодавчої техніки, категоріями законодавчої стилістики, методикою роботи нормопроектувальника та лінгвіста-експерта законопроекту. Знання основних вимог до нормативно-правового тексту (ясність, точність, логічність, однозначність, повнота, цілісність, узагальненість, регулятивний характер, стандартизованість, об’єктивність, нейтральність, лаконічність, коректність та ін.) і спостереження за тим, якими саме мовними засобами вони забезпечуються у процесі законотворчості, є важливою передумовою ефективної підготовки майбутнього нормотворця.

Комплексне вивчення структури і мовностилістичних засобів законодавчих текстів передбачає використання різних методів і робочих прийомів мовного аналізу. Дослідницький апарат правничої лінгвістики синтезує загальнонаукові та галузеві підходи, традиційні і формалізовані методи. Універсальними для курсу з нормопроекування є метод моделювання (дозволяє моделювати структуру і варіанти текстового оформлення

законопроекту в цілому, окремих його частин, кожного правового припису) і редакторсько-стилістичний експеримент (допомагає здійснити відбір найбільш доречних мовно-стильових засобів з кількох варіантів). Порівняльний аналіз текстів законопроектів з їх остаточною редакцією дозволяє слухачам курсу не тільки простежити за тим, як викристалізовується думка законодавця, визначити мовні засоби, за допомогою яких формулюється й удосконалюється правова норма, а й побачити ті реальні проблеми і труднощі, що супроводжують законодавця у його роботі.

Перспективними напрямками розвитку досліджень у сфері правничої лінгвістики є ті, що сприятимуть вирішенню актуальних суспільно-правових завдань, пов'язаних з інформаційно-лінгвістичним забезпеченням законотворчої діяльності, автоматизованою обробкою правової інформації, укладанням словників правничих термінів, автентичністю перекладу юридичного тексту, лінгвістичною експертизою законопроектів, юридичною герменевтикою. Система і зміст сучасної лінгвістичної підготовки правників мають враховувати новітні тенденції і бути спрямовані на виконання цих важливих завдань.